

**Dömötör Adrienne (szerk.) –
Gugán Katalin – Varga Mónika (társszerk.):
Versengő szerkezetek a középmagyar kor nyelvében.
Nyelvtudományi Értekezések 169.
Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 2021. 180 l.**

Bevezető, szemléleti kérdések

A 2021-ben megjelent tanulmánykötet a 21. századi magyar nyelvtörténeti kutatásoknak olyan darabja, amely felvillantja, milyen új eredményeket képes felszínre hozni a tudományterület a nyelvtörténetírás szociolingvisztikai-pragmatikai fordulata után – annotált digitális korpuszokra alapozva. A középmagyar korra irányuló kutatások főként az utóbbi bő két évtizedben kaptak lendületet. Bár nem készült még el a középmagyar kor nyelvtörténeti változásait tárgyaló nagy szintézis, érzékelhető, hogy megnőtt az erre a korszakra irányuló figyelem, ami az e korszakot tárgyaló előadások és publikációk számában is tetten érhető. A kötet bevezető, „programadó” tanulmányának szerzői szerényen úgy fogalmazzak, hogy a nyolc tanulmány kis hozzájárulás lehet a majdani nagy összefoglaló munkához (15) – amely nézetem szerint a középmagyar kor nyelv-változatainak összefoglaló története lesz, beleértve a korszak nyelvjárás-történeti változásait is.

A nyelvi váltakozásnak és változásnak a ma is általánosan elfogadott megközelítése a múlt század hatvanas éveiben indult újtárra, ennek a szemléletnek a megalapozásában a kezdetekkor oroszlánrésze volt Uriel Weinreichnek (Kontra 2018: 5). Jelentős hatást gyakorolt a nyelvtudományi kutatásokra az a nézetrendszer, amely a nyelv rendezett heterogenitására és variacionista megközelítésére építette nyelvszemléletét, és amely lényegében a nyelvet homogén rendszernek tekintő *aszociális* vagy *nemszociális* nyelvészettel szemben határozta meg önmagát. A nyelvtörténeti kutatások szociolingvisztikai-pragmatikai fordulatának (Máté 1998; Maitz 2000) bekövetkeztében igen fontos szerepet játszott az egyöntetűség elve, amely azt mondja ki, hogy a nyelv és társadalom között a jelenben megfigyelt kapcsolat- és viszonyrendszer a (nyelvtörténeti) múltban a maihoz hasonló módon működött (Labov 1965: 93; Romaine 1982: 122).

A magyar nyelvtörténeti kutatások a 20. század utolsó két évtizedétől fogva egyre inkább a szociolingvisztika által alakított nyelvszemléletet

Nyelvtudományi Közlemények 118: 321–330.

DOI: 10.15776/NyK.2022.118.12

tükrözik, maguk a nyelvtörténeti leírások ezzel párhuzamosan elmozdultak a diakrón változási sorok merev kategóriáitól a területi/társadalmi/regiszterbeli változatosságnak a statisztikailag leírható igazságai felé. A magyar nyelvtörténetírás első olyan szintézise, amely – fejezetstruktúrájából kiolvashatóan – nem „a” magyar nyelv történetét, hanem a magyar nyelv változatainak történetét kívánja leírni, a Kiss Jenő által szerkesztett nyelvtörténeti kézikönyv. (A mű szemléletéről bővebben ld. Németh 2018.)

A most ismertetendő munkát a kézikönyvhöz viszonyítva erőteljesebben áthatja a szociolingvisztikai szemléletmód. A kötetet egy olyan elméleti-módszertani kérdéseket tárgyaló többszerzős (Dömötör – Gugán – Varga) tanulmány vezeti be (5–28), amelynek fókuszában a nyelvi változatosságnak a múltban való tanulmányozhatósága és a nyelvtörténetírás társasnyelvészeti fordulatának a nyelvtörténet kutatására gyakorolt elméleti és gyakorlati következményei állnak. A szerzők olyan fogalmakat vizsgálnak a nyelvtörténeti kutatás kontextusában, mint a variáció, a nyelvi változó, a regiszter, a kvantitatív vizsgálat, de szólnak a leíró és a történeti szociolingvisztikai vizsgálódások közötti szükségszerű módszertani eltérésekről vagy az adatok reprezentativitásának kérdéséről is. Ez a bevezető tanulmány adja meg a kötet további hét írásának nyelvszemléleti, módszertani és fogalmi keretét. A nyelvtörténet nézőpontjából relevánsnak számító, fontos kérdéseket fogalmaznak meg, és tárgyalnak tömören, kiterjedt nemzetközi és (az adottságoknak megfelelően) kevésbé széles hazai szakirodalmi háttérre alapozva, az elméleti kérdések iránti érzékenységgel. A tanulmány végén rövid előzetest is közölnek a kötet további hét írásáról. A bevezető tanulmányt – ezen érdemek miatt – alkalmasnak tartom arra, hogy a kötet kontextusából kiemelve önálló olvasmányként is használtassék.

A variációelméleti látásmód meghatározza a kötet szerzőinek a nyelvi anyaghoz való viszonyulását is. Így lehetőség szerint nem a nyelvtörténetész által kicédelázott szórványos adatokkal, hanem egy morfológiailag annotált történeti korpuszból vett adathalmazokkal dolgoznak: ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy-egy tanulmány sok esetben lényegesen nagyobb számú nyelvi adatra alapozódik, mint ahogyan azt a cédelázó módszerrel dolgozó nyelvtörténeti kutatásokban megszoktuk.

A korpusz

A kutatás szempontjából releváns, kritikus tömeget elérő adatmennyiség forrása a Történeti magánéleti korpusz (TMK; <https://tmk.nytud.hu/>), amelynek magyar nyelvű anyaga a kötet megjelenése idején már elérte a 7,7 millió karaktert. A TMK mindmáig az egyetlen jelentősebb terjedelmű magyar digitális történeti korpusz, amely morfológiailag annotált, és amely ilyesfajta varációelméleti kutatásokban használható (16). Hangsúlyozandó tény, hogy az itt ismertetett kötet minden szerzője részt vett a TMK kiépítésében, létrehozásában – ki hosszabb, ki rövidebb ideig. Ez azt jelenti, hogy a korpusz létrehozója és fölhasználója egy és ugyanaz a személy, ami garanciát jelent arra, hogy egy-egy tanulmány írója beavatott módon használja fel az adatokat, és tisztában van a korpusznak azon sajátosságaival, amelyek egy-egy lekérdezés eredményét érdemben befolyásolhatják. Mivel a TMK magánlevelek és boszorkányperek anyagát tartalmazza a 15. század végétől 1772-ig, így anyagának túlnyomó része a középmagyar korra esik. A kötet tanulmányai ennél fogva a magyar nyelv középmagyar kori változásainak és váltakozásainak nyomába szegődnek. Ugyanakkor több tanulmányban is tapasztalhatjuk, hogy szerzőik adatokat emelnek be a vizsgálatba a TMK korpuszán kívülről – ezt legfőképpen az teszi szükségessé, ha más, a TMK adatbázisában nem reprezentálódó regisztereket, nyelvváltozatokat is be kívánnak vonni a kutatásba. De használnak bizonyos esetekben a magyar nyelv későbbi állapotát tükröző korpuszokat is: ilyen például a Magyar nemzeti szövegtár (MNSZ; <http://mnsz.nytud.hu>) vagy a Magyar történeti szövegtár (MTSZ; <http://clara.nytud.hu/mtsz/>).

Az adatok bemutatása

Az adatok bemutatásában szinte minden tanulmányban szerepet kapnak a nyelvhasználat olyan dimenziói, mint a nyelvföldrajzi tér, a nyelvtörténeti idő és a társadalom (utóbbi elsősorban eltérő regiszterek, kevésbé jellemzően bizonyos forrástípusokhoz köthető különféle társadalmi csoportok képében jelenik meg). Ez a szemlélet sok hasonlóságot mutat a magyar szakirodalomban *dimenzionális nyelvszemlélet*-nek nevezett iránynyal (Juhász 2002). Ennek, és általában a szociolingvisztikai szemléletnek a szerzők egységesen megfelelnek tanulmányaik elméleti alapozásában és az általuk használt terminológiában is. Ritka kivételt jelent, és némileg ellentmond ennek a szemléletnek az a szóhasználat, amikor egy-egy kifejezés szinkrón elterjedtségével kapcsolatban *a mai magyarban*

formulát használják a szerzők közül többen is – vélhetően elsősorban a jelenkori *standard* magyar nyelvváltozatra gondolva, nem pedig a jelenkori *összes* magyar nyelvváltozatra (pl. 118, 129–130). Ez a kifejezés általánosító volta miatt talán kevésbé alkalmas arra, hogy úgy beszéljünk a nyelvről, mintha figyelembe vennénk a nyelv térbeli és társadalmi változatosságát.

A nyelvi adatokat a szerzők viszonylag egységes gyakorlatot követve a források eredeti írásmódjának megfelelően közlik. Kivételt képez Dömötör (63–85), aki átírta a történeti adatokat a kiejtés szerinti vagy a mai standard nyelvváltozatnak megfelelő formákra, hiszen az általa tanulmányozott mondatnapi váltakozások szempontjából nincsen relevanciája az eredeti írásmód megtartásának.

Az egyes jelenségek, váltakozások bemutatásának fontos szempontja, hogy a tárgyalt időszakban (a középmagyar korban) hogyan viszonyultak egymáshoz a különféle változatok, milyen tendenciák mutathatók ki arányaik időbeli változásában. De ugyanígy több esetben azt is bemutatják a szerzők, hogy melyik regiszterben vagy szövegtípusban volt egy változat gyakoribb, és hogy honnan indulhatott terjedésnek a társadalmon belül. És egyes tanulmányokban azt is láthatjuk, hogy vannak-e a nyelvföldrajzi térrel korrelációt mutató eltérések egyes változók változatainak használatában. Az ilyen típusú adatok bemutatásának fontos és szemléletes eszközei a diagramok. A különféle szerzők természetes módon nem követnek egységes metódust az adatok diagramos szemléltetésében, és ezt elvárni nem is lenne indokolt. Az azonban szembeötlő, hogy egyes tanulmányokban informatívabb, másokban kevésbé pontos az adatok bemutatása. Kissé zavaróan hat, amikor a diagramos bemutatás csak százalékos arányokat közöl, és nem látjuk a százalékok mögötti esetszámokat, és a vizsgált előfordulások összesített számát. Ilyenkor minden esetben vissza kell lapoznia az olvasónak az adatok abszolút számát bemutató, a diagramokat megelőző táblázathoz. Ez utóbbi módon közli adatait Bácsi Enikő (110–128).

Az adatok kvantitatív, százalékos bemutatására való következetes törekvésnek néha útjába áll az adatok mennyisége is: bizonyos elemszám alatt talán nincsen jelentősége a százalékos megoszlások közlésének (az 1526 előtti 16 adatra: 117: 3. ábra, 120: 6. ábra), mindazonáltal a következetes adatbemutatás iránti igény indokolhatja a szerző eljárását.

Szintén az adatok kvantitatív bemutatásának kérdésköréhez kapcsolódik a korpuszokban való előfordulási gyakoriság problémája. A gyakoriság kérdése érzékeny pontja a kvantitatív vizsgálatoknak. Dér Csilla Ilo-

na kitűnő tanulmányában kitér az MNSZ2 adataira is. Ezeket értelmezve *relatív gyakoriság*-ról beszél az egyes alkorpuszokban. Az alapján állít fel relatív gyakorisági sorrendet, hogy a *távol*-ra kapott előfordulások hány százalékát adja az MNSZ2 egy-egy alkorpusza. Azonban tárgyalásából nem derül ki explicit módon, hogy a gyakoriság számításánál figyelembe veszi-e az egyes alkorpuszok mérete közötti jelentős különbségeket (<https://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/stat.html>). Ha így tenne, akkor talán a személyes-fórum alkorpusz kerülne a gyakorisági lista második helyére, nem pedig az írott sajtó.

Vannak olyan esetek is, amikor az adatok kvantitatív bemutatásának nincsen relevanciája a tisztázandó problémakör szempontjából. Ezt példázza Mohay Zsuzsanna tanulmánya (86–109), amelynek a példák alapos, a pragmatikai szempontokra is figyelmet fordító kvalitatív elemzése alapozza meg mondanivalóját, és a benne közölt egyetlen összefoglaló táblázat (94) pedig nem az idő, tér, társadalom dimenzióiban mutatja be a vizsgált jelenséget, hanem annak önmagán belüli megoszlását tekinti át.

A kötet szerkezete, egyes tanulmányai

A bevezető/programadó tanulmányt (lásd fentebb) hét olyan nyelvtörténeti tanulmány követi, amelyek egy-egy nyelvi váltakozást írnak le a középmagyar kor nyelvében: tematikájukat tekintve a szófajtan, alaktan és a szintaxis területére sorolhatók. A felhasználható korpuszadatok jellegéből következően nem találunk közöttük olyat, amely fonetikai váltakozást vizsgálna. Minden tanulmányhoz készült egy rövid, egy-két oldalnyi terjedelmű angol nyelvű tartalmi összefoglaló is, ezeket közvetlenül a magyar nyelvű szövegek után olvashatjuk. A tartalomjegyzéket a kötet elején (3–4), a hivatkozásokat az egyes tanulmányok végén, külön-külön találja az olvasó.

Dér Csilla Ilona tanulmányának (29–48) célja, hogy a *valamitől távol* szerkezet szófajtani státuszát kísérelje meg tisztázni: határozószónak vagy inkább ragvonzó névutónak tekintendő-e a szövegekben való viselkedése alapján. A korábbi szakirodalmat összegezve Dér megállapítja, hogy a kérdéskör korábbi kutatóinak többsége inkább a határozószói jelleg mellett érvel, és csak egy-két nyelvtudós gondolja azt, hogy a *távol* névutóvá vált – ezt a változást azonban ők is inkább az újmagyar korra teszik. Dér munkamódszerének lényege, hogy megkísérelti a *távol* összes előfordulását lekérdezni az elérhető történeti (vagy történeti adatokat is tartalmazó) elektronikus korpuszokból (TMK, MTSZ és MNSZ2), majd

a szó tágabb szintaktikai környezetét vizsgálja több szempontból: ragvonzó jelleg, a *távol* és a határozóragos szó sorrendje, távolsága, a szerkezetbe való lehetséges beékelődések. A szerző a TMK korpuszában mindössze 37 előfordulását találja a szónak, a középmagyar kor tehát nem bővelkedik adatokban. A másik két korpuszban azonban már nagyszámban több adat áll rendelkezésére. Vélgövetkeztetése szerint a *távol valamitől* nem ragvonzó névutó az újmagyar kori nyelvben sem, hanem olyan átmeneti szófajú szó, amely részben igekötői, részben pedig határozószói tulajdonságokat mutat. Véleményét nemcsak elemzéseinek pontossága, hanem az általa fölhasznált korpuszok idő- regiszter- és térbeli kiterjedése is megerősíti.

Horváth László (49–62) a feltételes módban jelentkező *volna/lenne* váltakozást vizsgálja, elsősorban a TMK középmagyar kori anyagán, de kitekintve az újmagyar és újabb magyar korra is. Anyaga arról vall, a *volna* használati gyakorisága lényegesen nagyobb, mint a vele váltakozó *lenne* alaké. A két igealak váltakozása voltaképpen nem is tekintendő szabad váltakozásnak, mert erőteljes funkciómegoszlás rajzolódik ki köztük: a *volna* főként a jelenre, a *lenne* pedig a jövőre vonatkozik. Itt érdemes megjegyezni, hogy ez az eloszlás a *lenne* felől nézve jól megfelel annak az általános képnek, hogy a *le-* kezdetű töváltozatok (pl. *lesz*) elsősorban a beszédidő horizontjához képest később kiteljesedő események vonatkozásában kerülnek elő a létige alakkiegészüléssel létrejött paradigmájában. Horváth következtetése az, hogy a *lenne* terjedése a *volna* rovására nem a középmagyar korban következik be, még csak nem is az újmagyar korban, hanem az 1920 utáni időszak eseménye. Ennek a 20. századi terjedésnek az okait egyelőre nem ismerjük, de a szerző megemlíti, hogy a nyelvjárástörténet és a szociolingvisztika felől is érdemes lenne vizsgálni a kérdéskört. Ezzel egyetértve megjegyzem, hogy érdemes volna/lenne vizsgálni az 1920 utáni időszak nyelvvelő irodalmát és iskolai tankönyveit is a váltakozás szempontjából. A szociolingvisztikai szemlélet érvényesülését illetően pedig fölvetem, hogy nem játszhatta-e szerepet a *volna* visszaszorulásában, hogy annak van egy olyan ejtészváltozata a nyelvjárási beszédben és általában a beszélt nyelvváltozatokban, amely (ma biztosan) stigmatizált bizonyos regiszterekben? Ez a variáns a *vóna*. Ezzel szemben a *lenne* esetében nincsen ilyen változat, így tehát a beszélőnek nem kell tartania a stigmatizált alak használatával járó kellemetlenségtől, ha ezt a formát választja.

Dömötör Adrienne tanulmányában (63–85) az *a(z)* előtagú vonatkozó névmások középmagyar kori terjedését vizsgálja a TMK korpusza és ál-

tala összeállított, regiszter orientált alkorpuszok segítségével. Tanulmányának egyik fő kérdése, hogy van-e különbség a különféle regiszterek között az innovatív, *a(z)* előtagos formák terjedésében a vizsgált korszakban? Erre a kérdésre nem várt választ adnak a középmagyar kor első évtizedeinek adatai, hiszen ekkor a bibliafordítások nyelve volt az új formák legfőbb terjesztője (nem pedig az élőnyelv). A középmagyar korszak fennmaradó részében viszont valamiféle kiegyenlítődés tapasztalható a vizsgált regiszterek között az előtagos változatok használatában. Az is fontos tanulsága a jelentős méretű korpuszokon végzett elemzésnek, hogy az *a(z)* előtagos változatok különböző intenzitással és sebességgel terjednek a névmási rendszer különféle elemein: a *mi* esetében sokkal hamarabb és nagyobb arányban fordulnak elő, mint a *ki* utótagú vonatkozó névmásnál, de ez utóbbihoz képest is igen jelentős a *mely* utótagú névmás lemaradása időben és gyakoriságban. Különféle regiszterekre kiterjedő vizsgálatának nem jelenthette elégséges alapját a TMK a maga élőnyelvközei forrásaival. Ezért ő maga hozott létre kézi gyűjtéssel további korpuszokat: a korszakra jellemző *könyvnyelvi*-nek nevezett regisztert, egy másikat a korszak bibliafordításaiból, és egyet, amelyet *hivatalos*-nak nevez, és amelyet alapvetően úriszéki iratokból állított össze. Ezek az általa kialakított korpuszok mutathatják azt is, milyen irányban lenne érdemes a későbbiekben tovább folytatni a középmagyar kori annotált korpuszok kiépítését – természetesen az erőforrások megsokszorozásával.

A kötet következő tanulmánya (86–109) némileg eltér a többitől, hiszen kvantitatív vonatkozásokat alig találni benne, ellenben finom kvalitatív elemzéseket igen. Szerzője Mohay Zsuzsanna, témája pedig az, hogy milyen speciális funkciókban használták az *-á/-é* jeles múlt időt a korszakban lezajlott boszorkányperekben. Ez az igeidő a vizsgált korszakban és forrástípusban már jelentősen visszaszorulóban van a *-t/-tt* jeles múlt időhöz képest, tehát használata mindenképpen feltűnő a periratok olvasása során. A szerző megfigyelése szerint ennek az igeidőnek nem a múltbéli időviszonyításban vagy aspektuális tényezők jelölésében van szerepe, hanem sokkal inkább a személyes megtapasztalásnak, érintettségnek és a közvetett vagy közvetlen értesülésnek, továbbá az esemény jelentőségének a kifejezésében – tehát inkább pragmatikai funkciója van az igeidő alkalmazásának. Véggökvetkeztetése szerint az időjellet úgy is felfoghatjuk, mint az evidencialitást jelölő morfémát. Az igeidőnek ez a pragmatikai funkciója azzal is jár, hogy igen szűk azon jelentéstani ige kategóriák száma, amelyeken előfordul az időjel. A szerző

adatai szerint a TMK 871 ilyen adatának közel fele mondást, hallást, látást fejez ki (93). Ide tartoznak még másik jelentéstani csoportot alkotva a test és a lélek sorsfordító változásait jelölő igék. A tanulmány érdekes, új irányba viszi tovább az *-á/-é* jeles múlt funkcionális leírást a TMK korpuszára, annak boszorkányper-szövegeire alapozva.

Bácsi Enikő írása (110–128) nem esettanulmány, hanem egy kibontakozó nagyobb kutatás alapjait rakja le. A központi probléma a magyar kötőmód, a kötőmódban álló mellékmondat megjelenési formája, amelyben három szempontot vizsgált: a mellékmondat élen álló *hogy* törlésének lehetőségét, a konjunktívuszi mellékmondat szórendjét, valamint a mellékmondat módhasználatát. A kutatás korpusza ebben az esetben is a TMK volt. Az első vizsgált kérdéssel kapcsolatban a történeti anyag azt mutatja, hogy a 15–18. századi magyar nyelvben a konjunktívuszi mellékmondatból el lehet hagyni a *hogy* kötőszót (szemben a mai standard nyelvváltozattal), erre a vizsgált korpusz bőségesen szolgáltat példát. Az igekötő és az ige sorrendjében is különbözik a TMK által mutatott kép a mai standard nyelvváltozatra jellemző használatétól: míg utóbbira az egyenes szórend dominanciája jellemző, addig a középmagyar kori korpuszban találni példákat a fordított szórendre is. A konjunktívuszi mellékmondat igéje a középmagyar korban ugyanúgy állhatott feltételes módban, mint azt megelőzően az ómagyarban (ebben a módhasználati jellegzetességben természetesen számolni kell az ómagyar kori fordításokban megjelenő latin kontaktushatással is). A szerző jelzi tanulmánya végén, hogy a TMK-n túli középmagyar kori szövegek és 19. századi források bevonásával kívánja továbbvinni a kutatást.

Gugán Katalin tanulmányának (129–153) korpusza szintén a TMK. A mai magyar nyelvváltozatokban is variábilis kétféle mondattagadási típust vizsgálja: a fordított szórendű tagadást, amikor a tagadószó és az ige együttese megelőzi az igekötőt (*nem ér fel*), valamint a megszakított szórendű tagadást, amikor az igekötő megelőzi a tagadószó és ige együttesét (*fel nem ér*). A kétféle forma gyakorisága a mai standardban aránytalanul oszlik meg, hiszen a fordított szórend ma erősen dominánsnak mondható, ezzel szemben a történeti kutatásokból úgy tűnik, hogy a vizsgált középmagyar korban (de az ómagyarban is) az arányok éppen a mai eloszlás inverzét mutatják. A változás a vizsgált korszak után, az újmagyar korban állhatott be (130). A TMK korpuszán végzett elemzés azt mutatja, hogy a korszak eloszlásai stabilak, nincsenek változások, jelentős elmozdulások a középmagyar kor folyamán. Továbbá az is jól látható az adatokból, hogy a kétféle szerkezet használata sem a nyelvhasználók tár-

sadalmi hovatartozásával és műveltségével, sem nyelvföldrajzi tényezőkkel nem korrelál. A szerző az adatokból arra következtet, hogy a fordított szórendű tagadás használata kontextuálisan lényegesen korlátozottabb volt a vizsgált korszakban, ennek oka pedig az lehet, hogy pragmatikai többletfunkciót hordozott a megszakított szórendhez képest.

Varga Mónika írása (154–175) a feltételes, megengedő és következményes-következtető sajátos jelentéstartalmú alárendelt mondatok középmagyar kori történetét tárgyalja – hatalmas szakirodalmi háttérre alapozva és a TMK korpuszát felhasználva. Vizsgálódásának fókuszában a határozói igeneves szerkezet és a tagmondatos szerkesztés egymáshoz viszonyított arányai és további alakulása állnak. Megfigyelése szerint a korszak egészére jellemző, hogy a határozói igeneves szerkesztésmód (a szerző szemléletében nemfinit tagmondatos szerkezetek) lényegesen kisebb részesedésűek, mint a finit ígét tartalmazók. Ugyanakkor az is kiválglik az adatokból, hogy az adatszámokat tekintve az igeneves változatok a 18. századra jelentősebbé válnak – az ígés változatokkal összevetve azonban nem folyamatosan növekszik a részesedésük. Tanulmányának fontos megállapítása az is, hogy nem talál olyan nyelven kívüli tényezőt, amely kimutatható módon kedvezne az innovatív forma terjedésének, az inkább egyénekhez, mint társadalmi vagy nyelvföldrajzi csoportokhoz köthető. Éppen ezért csak egyetértéssel lehet fogadni azt a jövőre vonatkozó javaslatát, hogy a korszak más regisztereire és a 19. századra (azaz az újmagyar korra) is érdemes lenne kiterjeszteni a kutatást a nemfinit tagmondatos szerkezetek terjedésének tanulmányozására.

Záró gondolatok

A kötet színvonalas tanulmányai a középmagyar kori nyelvhasználat eddig nem vizsgált kérdéseinek erednek nyomába, ugyanakkor paradox módon arról is meggyőzik az olvasót, hogy a kor nyelvhasználatáról még milyen sok mindent nem tudunk. A tanulmánygyűjtemény azt is kiválóan illusztrálja, hogy mekkora lendületet képes adni a nyelvtörténeti kutatásnak, ha minőségi nyelvi adatokat magába foglaló, annotált korpusz áll a területtel foglalkozó szakemberek rendelkezésére. A TMK – nézetem szerint – teremtett valamiféle bőséget a középmagyar korra irányuló hazai kutatásokban, és ezt nemcsak ez a kötet, hanem a hazai nyelvtörténeti konferenciák tematikája, a végbement hangsúlyeltolódások is félreérthetetlenül jelzik (így például *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* című szegedi konferenciasorozat köteteiben megjelent írások). Ez a hely-

zet ígéretes, hiszen a TMK a korábnál is jobban ráirányította a figyelmet a középmagyar korra. A megsokszorozott figyelem pedig szükség-szerűen a felszínre hozza (ahogyan jelen kötetben is látható), hogy az élőnyelvhez közel álló regiszterek mellett milyen más regiszterekből lenne szükséges és célszerű korpuszt építeni. A területen dolgozó szakembereket tehát arra is ösztönözheti a megnövekedett kutatási aktivitás, hogy idővel újabb és újabb elektronikus korpuszok létrehozását szorgalmazzák.

A tanulmányok elolvasása nyomán az is megfogalmazódik az olvasóban, hogy a nyelvtörténeti kutatás, azon belül a magyar nyelv történetének föltárása még igen sokat profitálhat abból a nyelvészleleletről, amelynek alapjait Weinreich és két tanítványa, Labov és Herzog rakta le 1966-ban (ld. Kontra 2018), továbbá az ezen a szemléleten alapuló nyelvtudományi paradigmák, például a történeti szociolingvisztika kutatómódszertani eszköztárából.

Irodalom

- Kontra Miklós (2018), A 90 éves William Labov, a társadalmilag reális nyelvészet megalkotója. *Magyar Nyelv* 114: 1–22.
- Labov, William (1965), On the mechanisms of linguistic change. In: Reidler, K. – Charles, W. (eds), Report on the sixteenth annual round table meeting on linguistics and language studies. Georgetown University Press, Washington. 91–115.
- Maitz Péter (2000), A nyelvtörténetírás elvi kívánalmairól a német nyelv magyarországi története kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 124: 501–513.
- Máté Jakab (1998), A 20. századi nyelvtudomány történetének főbb elméletei és irányzatai. *Elméletek, irányzatok és módszerek 2.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Németh Miklós (2018), A magyar nyelvtörténet kézikönyve. *Magyar Nyelv* 114: 385–391.
- Romaine, Suzanne (1982/2009), *Socio-historical linguistics: its status and methodology.* Cambridge University Press, Cambridge – New York.
[https://doi.org/10.1017/\[-\]cbo9780511720130](https://doi.org/10.1017/[-]cbo9780511720130)

NÉMETH MIKLÓS
Szegedi Tudományegyetem
Magyar Nyelvészeti Tanszék